

SZÓ- ÉS SZÓLÁSMAGYARÁZATOK

Elve. E szót HEFTY GYULA ANDOR (NyF. 66. 1912: 13–4) a térszínformanevek között említi. SZABÓ T. ATTILA (Nyr. 1943: 73, ill. UŐ., Anyanyelvünk életéből. Bukarest, 1970. 374–5) viszont szélesíti a kört, hiszen a vízrajzi nevek közül is hoz példát rá. Ezek mindegyike Erdélyből, főként a Székelyföldről való. Az *elve* előfordul a Partiumban is. PESTY FRIGYES adatközlői két helyről is hozzák. Mivel az *elve* ekkor (1864-ben) már elavult szó, megkísérelték – ha hibásan is – magyarázni. A Szatmár megyei Magyargéres (Ghirişa) anonim adatközlője csak a tényt említi: „*Patak-Elbe* düllő szántó és rétföld”, és: „*Hid-Elbe* düllő szántó földek két híd közt létezik Gyöngy K. Darócz és Erdőd határral szomszédja” (MIZSER, Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864–1866. évi helynévtárában. Nyíregyháza, 2001. 60). ID. MÁNDY PÉTER vendégészövegében már magyarázat is van: „*Patak elbe*, *Hid elbe* annyi mint Patak élbe, híd élbe vagy is szélén – farkán”. A Kraszna megyei Szilágysomlyón (Şimleu Silvaniei) érdekes módon nem utó-, hanem előtagként ismeretes: „c) *Elve utza* a városon keresztül folyó Kraszna dél felőli részén, ’s a hidtől kezdődik dél nyugotra haladva. – több városokban a’ hasonlólag víz körüli részek elvének neveztetnek – valószínűleg elve név annyit tesz, mint elő rész d) *Elve szer* az előbbi utzán felyül egy kis ded utza”. Hála SZABÓ T. ATTILA gyűjtésének, már korábbiakról is adatolható mindkét név: 1720: *Elvei uczába*, 1755: *Elvei Szeren* (Szilágys megye. Szabó T. Attila kéziratos gyűjtéséből 3. Közzéteszi HAJDÚ MIHÁLY – SEBESTYÉN ZSOLT. Bp., 2002. 210–2). Ebből nyilvánvaló, hogy az *elve* már a XVIII. század elején is elavult szó volt, és az *Elve utca* nyilvánvalóan a *Hid elve utca* rövidülése.

SZOPOS ANDRÁS Csikszékből hoz ma is élő adatot PESTY leírásából: „[az Olt vize] a rétet két fele osztván valamint a falut is; a keleti oldalon van Búdets, a nyugati oldalon *Oltelve*...” (Csikszentimre külterületi nevei. Nyíregyháza, 2004. MND. 193. 13). E szót is elérte az „értelmesítés”, mivel a szerző szóbeli közlése szerint az *Oltelve* mai ejtése: *Óterve*. Ezzel együtt is a víznevek között kell számon tartanunk ezt a szót Csíkban is.

Pusztá. A CzF. e szónak harmadik jelentéseként a következőket írja: „Magyar állami értelemben külön határok közé szorított, és semmi község kebelében nem foglalt kisebb-nagyobb mezei birtok. Ilyenek egykori faluk határterületei, melyekről a lakosok a háborús időkben odavesztek, vagy elvándoroltak...” Mivel ezt a jelentést sem az ÉrtSz., sem az ÉKsz. nem hozza, azt jelenti, hogy a XX. századra már elavult. A *pusztá* szó ’az elhagyott falu helye’ jelentésére szeretnék PESTY FRIGYES szilágysági helynévtárából megfelelő adatokat hozni.

1. Csak az elköltözés tényét közlik, az okát nem: Közép-Szolnok megye: Balázsháza (Tasnádbalázsháza; Blaja): „A *puszták*, ezen helyen valaha valamély nevezetű falú fekdühetett négy öt századdal hogy mi féle falu annak nyomára nem jöhetünk”; Girokuta (Girocuta): „*Pusztá*. Mint-hogy eleinte a falu fekvése ott volt, de későbbben jelenlegi állásába helyeztetvén pusztán maradt, s ezért pusztának nevezik”; Nagyderzsida (Bobota): *Pusztá* hajdan NDersida létezett rajta...”; Nagymonóújfalú (Deleni): „Van még egy *pusztá* nevezetű határrész, mi onnat neveztetik pusztának, hogy a falu előbb itt volt”; Nyírmon (Nyírfalva; Bulgari): *Pusztá*. mező miis onnan vette *pusztá* nevét hogy régen Nyírmon ott vólt és onnan el *pusztula*”. Kraszna megye: Vaja (Haraklány határába olvadt): „*Pusztá* düllő azért mert régenten a falu ott volt s vég képpen el *pusztult*”; Hídvég (Krasznahídvég; Măerişte): „La *pusztá* fekszik északról, terem rozstot ’s török búzát, mert Hídvég község valaha onnan változtatott mai helyére”.

2. Hídvég egy másik helyen már az árvízzel magyarázza az elköltözést: „...régen a’ »*Pusztá*« határ résznek nevezett helyen ’s az ott vólt ’s most is fenn álló Kraszna folyon át vezető Gencsi család hidja közelében fekdüt ’s onnan a sok víz árok [értsd: áradások, M. L.] alkalmatlan-kodása végett költözött mostani helyére”.

3. Az elköltözés, a pusztán maradás oka a háború. Kővár vidéke: Berkeszpataka (Berchezoaia): „*La Pusztá Bertyezoi* – vagyis Berkeszpataki pusztá;– a’ Tatár Járások alkalmával ezen helyen vólt a’ helység meg telepedve; de a’ had járatok miatt a’ lakosság be húzódott a’ hegyes és erdős helyekre igen hegyes völgyes egyenetlen helység; a’ régi helye *puszta*, gyümölsós Szántó Kaszáló”. Közép-Szolnok: Haraklány (Hereclean) jegyzője, Pelei Mór már részletesen magyaráz: „A’ *Pusztá* – így nevezetik a’ mostani Falván kívül délre Eső határrész – mert 1600 év előtt a’ Helység ott feküdt;– 1600-ban a’ borzalmas emlékü Básta György és könyelmü Báthori Sigmond között Goroszloi és Haraklányi réteken az utobbi megverettetésével végződött csata utáni napokon Haraklány akkori helyéről felégettetett, elpusztított Básta vandál hadai által ki irtatott elnem rejteztetett magyar ajku lakossága; egy háza fel dulatott: – mely szerencsétlenség nemcsak Haraklány, hanem Panit, Goroszlo, Czigányi és Vaja helységeket is Siralmas pusztulásra juttatta, és volt fekvési helyeiket mindenik határába *pusztának* nevezik...” A történelmi eseményeket Püspöki Ferenc, Magyarbaksa (Bocșita) jegyzője másképpen jellemzi: „Szo hagyománybol ugy régi iratokbol is tudhatni annyit a’ név eredetéről hogy a jelenlegi határába – mely helyet jelenleg is *Pusztá* Baxának hívják, s ki van jelölve azon hely is hol régebben le telepítve volt, mely hely ma is Falu hely nevet visel, csak is szo hagyomány után lehet tudni annyit hogy 1602-be Tatár járás alatt pusztult el és azután települt jelenlegi helyére...” A Kraszna megyei Magyaroroszló (Guruslău) leírásában ezt olvashatjuk: *Pusztá* – (:Szántóföld:) mely eredeti elnevezését onnan veszi, hogy 1601-be Goroszló helysége azon feküdt – de Batori Zsigmond fejedelemsége idejébe elpusztult”. A három évszám közül ez a pontos.

KNIEZSA ISTVÁN megjegyzi: „Az átvett szó jelentése ’desertus; öde, leer; üres’ volt, minden egyéb jelentés a magyarban fejlődött (SzJlsz. 450). A magyarból nemcsak szláv visszakölcsönzések történtek, hanem a szót átvette a partiumi román is ’az elhagyott falu helye’ jelentésben, miként a hídvégi és berkeszpataki adatok is bizonyítják, de a szatmári románságban is van rá példa (MIZSER: MNyj. 1996: 57).

MIZSER LAJOS